

*Miroslav Stiplovšek**

Strankarska sestava slovenskih predstavniških teles v prvi Jugoslaviji in njen vpliv na njihovo delovanje

Temelj prve Jugoslavije je bila od njenega nastanka centralistična državna ureditev, ki je bila z Vidovdansko ustavo (1921) in oktroirano septembrsko ustavo (1931) le skromno omiljena z določili o samoupravah največjih upravnih enot, v dvajsetih letih oblasti in naslednjem desetletju banovin. Toda stranke centralističnega političnega tabora so po prvi ustavi delovanje kompetenčno omejenih oblastnih samouprav preprečevale do leta 1927, v tridesetih letih pa onemogočile, da bi namesto imenovanih banskih svetov začeli delovati izvoljeni banovinski sveti z večjimi pristojnostmi. Na drugi strani pa si je avtonomistični politični tabor prizadeval, da bi za predstavniška telesa z delnimi parlamentarnimi obeležji v čim večji meri povečal pristojnosti in z njimi zmanjšal negativne posledice centralističnega urejanja gospodarsko-socialnega in prosvetno-kulturnega razvoja v največjih upravnih enotah, ki zaradi udejanjanja unitarizma niso bile oblikovane po nacionalnih ali zgodovinskih kriterijih. Ob centralističnih določilih prve in druge jugoslovanske ustave ter upravne zakonodaje pa so delovanje ljubljanske in mariborske oblastne skupščine konec dvajsetih let ter banskega sveta Dravske banovine v obdobju 1935–1941 še posebej pokazali, da je bilo mogoče z vztrajnimi prizadevanji za povečanje njihovih pristojnosti in s pragmatično politiko v Beogradu uveljaviti nekatere avtonomistične prvine, pomembne za uspešna prizadevanja za napredek Slovenije.¹

Prizadevanja za slovensko parlamentarno predstavništvo v poprevratnem obdobju

V Državi Slovencev, Hrvatov in Srbov (29. oktober–1. december 1918) je bila katoliška Slovenska ljudska stranka (SLS) pobudnica preoblikovanja Narodnega sveta za

* dr. Miroslav Stiplovšek, zaslužni profesor Univerze v Ljubljani, Univerza v Ljubljani, Filozofska fakulteta, Oddelek za zgodovino, SI-1000, Aškerčeva cesta 2

1 Glej monografiji Stiplovška, *Slovenski parlamentarizem in Banski svet*.

slovenske dežele in Istro, ki je bil ustanovljen avgusta 1918 kot nadstrankarsko politično telo v prizadevanjih za ustanovitev neodvisne jugoslovanske države, v parlament, da bi z njim dogradila in utrdila slovensko državnost v njej. Toda ta prizadevanja iz različnih razlogov, zlasti zaradi kratkotrajnega obstoja Države SHS, angažiranosti slovenskih vodilnih politikov v zagrebškem Narodnem vijeću in ljubljanski Narodni vladi, posebej pa tudi zaradi odpora liberalne Jugoslovanske demokratske stranke (JDS), niso bila uresničena.²

Glede na dejstvo, da je imela Slovenija v Državi SHS federativni in deloma celo konfederativni položaj, ki se je kazal v samostojni izvršilni in zakonodajni dejavnosti Narodne vlade, neuspeh prizadevanj za oblikovanje slovenskega parlamenta ni imel tako negativnih posledic kot po prvodecembrskem zedinjenju leta 1918. Ob njem je regent Aleksander obljubil, da bodo pred sprejetjem prve jugoslovanske ustave delovali dotedanji avtonomni organi. Toda prva vlada Kraljevine SHS je takoj začela udejanjati centralizacijo in Narodna vlada je morala odstopiti, januarja 1919 pa je regent Aleksander imenoval Deželno vlado za Slovenijo, ki je imela v primerjavi s predhodnico le tretjino resorjev. Takšna okrnitev obsega njenega delovanja je povzročila hud odpor slovenskega avtonomističnega tabora, ki je uspel doseči razširitev Deželne vlade na šest poverjeništev.³ Nadzor nad njenim delovanjem so imeli ministrstva oziroma osrednja vlada. Zato sta SLS in Jugoslovanska socialnodemokratska stranka (JSDS) začeli z bojem za ohranitev slovenske avtonomije z zahtevo po oblikovanju pokrajinskega zbora za Slovenijo kot vrhovnega predstavnškega in zakonodajnega telesa, ki bi mu v predustavnem obdobju odgovarjala za svoje delo deželna vlada.⁴ Na medstrankarskih pogajanjih o njegovi sestavi je JDS zahtevala tretjino mandatov, JSDS je predlagala, da dobi enako kot JDS v pokrajinskem zboru četrtno mest, drugo polovico pa SLS. Po januarskem dogovoru leta 1919 je v devetdesetčlanskem pokrajinskem zboru pripadalo SLS 47 mandatov, 27 JDS, 14 JSDS, 2 pa Trstu.⁵ Potem ko so vse tri politične stranke na zborih zaupnikov izvolile svoje »deželne poslance«, je bil izpolnjen pogoj za sklic pokrajinskega zbora, ki sta ga takoj zahtevali SLS in JSDS, JDS pa je kot zastopnica centralizma vztrajala na stališču, da se mora najprej sestati Začasno narodno predstavništvo. Šele osrednji parlament mora določiti pristojnosti pokrajinskih zborov, ki zaradi udejanjanja državne in narodne enotnosti ne bi smeli imeti tudi zakonodajnih pristojnosti. V osrednjih strankarskih časnikih so se razplamtele polemične razprave o nujnosti začetka delovanja pokrajinskega zbora in njegovih pristojnostih, ki so kazale opredelitve do avtonomističnega ali centralističnega položaja Slovenije v jugoslovanski državi. Osrednja vlada je slovenske zahteve, da Deželna vlada v začetku

2 Perovšek, *Vprašanje slovenskega parlamenta leta 1918*, str. 29–33.

3 Zečević, *Na zgodovinski prelomnici*, str. 186–188; Balkovec, *Prva slovenska vlada*, str. 41–44.

4 Stiplovšek, *Prizadevanja za oblikovanje slovenskega parlamenta*, str. 88.

5 Prepeluh, *Prilombe k naši prevratni dobi*, str. 191–192.

marca 1919 skliče pokrajinski zbor kot svoj posvetovalni in nadzorni organ, zavrnila. Do sprejetja ustave je dovolila le sklic posvetovalne konference strank. Do njega zaradi odklonitve avtonomističnih zahtev SLS in JSDS ter političnih razmer po izbruhu vojaških spopadov na Koroškem ni prišlo. Tako je velika avtonomistična akcija v začetku Kraljevine SHS za oblikovanje slovenskega parlamentarnega telesa zaradi odklonitve centralističnih osrednjih organov in podpore slovenske JDS propadla.⁶ Strankarska sestava je zagotavljala, da bi pokrajinski zbor postal pomemben avtonomistični dejavnik. V Ustavodajni skupščini je SLS v svojem avtonomističnem državnoopravnem programu zahtevala, da ustava določi Slovenijo s Prekmurjem kot samostojno upravno enoto s pokrajinsko vlado, ki bo za avtonomne zadeve odgovarjala pokrajinski skupščini. Njene temeljne pristojnosti sta izvajanje zakonodaje za vse zadeve, ki niso vsedržavnega pomena, in sprejemanje pokrajinskega proračuna.⁷ Ker je vladna koalicija na čelu z Narodno radikalno stranko (NRS) in vsedrjavno JDS odklonila vse predloge SLS, so njeni poslanci zapustili Konstituantno pred glasovanjem o prvi jugoslovanski ustavi, ki je bila sprejeta proti volji večine slovenskih poslancev.⁸

Ustavna in zakonska določila o oblastnih samoupravah

Nacionalni in državni unitarizem Vidovdanske ustave se je posebej kazal v kriterijih za oblikovanje največjih upravnih enot in določilih o njihovih samoupravnih pristojnostih, ki so bile z nadzorom državnih oblasti tako omejene, da se je dejansko ohranjal »centralizem tudi na ravni samoupravnega izvajanja oblasti«.⁹ Vidovdanska ustava je za najvišje vladne funkcionarje v največjih upravnih enotah, ki so bile oblikovane po geografskih in gospodarskih kriterijih z največ 800.000 prebivalci, določila velike župane, edina omilitev centralistične državne ureditve pa je bila uvedba samouprav oblasti, okrajev in občin. Oblastne samouprave so dobile naslednje naloge: urejanje oblastnih financ in upravljanje oblastne imovine, skrb za javna dela, zlasti za prometne naprave, za pospeševanje gospodarstva, zlasti agrarnih panog, za zdravstvo in socialno skrbstvo ter sodelovanje pri pospeševanju strokovnega izobraževanja in prosvete. Temeljna organa oblastne samouprave sta bila voljena oblastna skupščina kot najvišje telo in od nje izvoljeni odbor z izvršilnimi pristojnostmi. Delovno področje oblastnih samouprav je obsegalo pomembne zadeve za razvoj posameznih oblasti, toda njihovo izvajanje je bilo podrejeno različnim omejitvam in nadzoru. Tako je veliki župan lahko zadržal izvajanje skupščinskih sklepov, za katere je presodil, da niso utemeljeni v ustavi in zakonih, imel pa je tudi pravico objavljati uredbe oblastnih skupščin. Dokončno pa je o veljavnosti

6 Stiplovšek, *Prizadevanja za oblikovanje slovenskega parlamenta*, str. 89–95.

7 Perovšek, *Programi političnih strank*, str. 204–208.

8 Mikuž, *Oris zgodovine Slovencev*, str. 204–208; *Slovenska novejša zgodovina*, str. 240–246.

9 Perovšek, *Unitaristični in centralistični značaj vidovdanske ustave*, str. 24.

skupščinskih sklepov in uredb veljala razsodba Državnega sveta v Beogradu. Za uspešno delovanje oblastnih samouprav so bila odločilnega pomena zadostna finančna sredstva, o njih pa je dokončno odločal minister za finance pri potrjevanju oblastnih proračunov, nadzor nad izvajanjem finančnega poslovanja pa je imela Glavna kontrola v Beogradu.¹⁰ Ustava tako najvišjim upravnim enotam s svojim upravnim in samoupravnim sistemom ni »zagotovila samostojnega odločanja pri upravljanju javnih zadev«.¹¹ To dejstvo je vplivalo na SLS, da si je intenzivno prizadevala za ohranitev Slovenije kot ene upravne enote in za povečanje pristojnosti oblastnih samouprav v Narodni skupščini 1921/22 v razpravah o izvršilni zakonodaji k ustavnim določilom.¹² Njene avtonomistične predloge je vladna večina zavrnila in marca 1922 sta bila proti volji slovenskih poslancev sprejeta zakona o občni upravi ter oblastni in sreski samoupravi. Ker vlada ni uspela prek parlamenta uzakoniti razbitja nacionalnih in zgodovinskih enot, je s svojo uredbo aprila 1922 izvedla parcelacijo države na 33 oblasti ter Slovenijo razdelila na ljubljansko in mariborsko oblast.¹³

Volitve v ljubljansko in mariborsko oblastno skupščino januarja 1927 in njuna strankarska sestava

Čeprav je zakon določal izvedbo volitev oblastnih poslancev že po treh mesecih, je do njih zaradi nasprotovanja centralističnih režimov udejanjanju skromne samouprave prišlo šele v začetku leta 1927. Zanje sta bili odločilni opredelitvi najmočnejše vladne stranke NRS in SLS kot vodilne stranke v Sloveniji. S kraljem povezana dvorna frakcija v NRS je v izvedbi volitev videla možnost, da zmaga nad privrženci Nikole Pašića.¹⁴ SLS se je zanje odločila z utemeljitvijo, da je njena dolgoletna opozicijska politika škodovala slovenskemu gospodarstvu. Prek oblastnih samouprav in vstopa v vlado pa si bo prizadevala za uveljavitev čim več avtonomističnih pristojnosti v dejavnosti za napredek Slovenije in za hkratno uveljavitev svoje oblastne dominacije v njej.¹⁵ Poleg različnih strankarskih interesov pa je na pristanek vlade in kralja na razpis volitev vplivalo tudi pričakovanje, da bodo oblastne samouprave s svojimi finančnimi sredstvi pomagale blažiti krizne gospodarsko-socialne razmere v državi.¹⁶

Zakon o oblastni in sreski samoupravi je podrobno določil način izvedbe volitev v oblastne skupščine, s katerimi so bila določila parlamentarne volilne zakonodaje¹⁷ pri-

10 *Uradni list*, št. 87, 27. julij 1921.

11 Perovšek, *V zaželjeni deželi*, str. 142.

12 Stiplovšek, *Prizadevanja Slovenske ljudske stranke*, str. 57–64.

13 *Uradni list*, št. 49, 5. maj 1922.

14 Gligorijević, *Parlament i političke stranke*, str. 222–224.

15 *Slovenec*, št. 234, 13. oktober 1926; in št. 262, 16. november 1926.

16 *Narodni dnevnik*, št. 268, 27. november 1926; Kolar-Dimitrijević, *Financijski proračuni*, str. 86.

17 Balkovec, *Vsi na noge*, str. 15–90.

lagojena posebnostim njihovega delovanja. Za sestavo oblastnih skupščin sta bili pomembni določili, da se voli poslanca na 10.000 prebivalcev, za Narodno skupščino je bil določen mandat na 40.000 prebivalcev, druga temeljna razlika je bila določitev volilnih okrajev, ki so bili za oblastno skupščino okraji – srezi ter tri največja mesta, za Narodno skupščino pa so bili v Sloveniji dva velika volilna okraja ter mesto Ljubljana s 26 poslanci. Upravna sodišča so določila za volitve v ljubljansko in mariborsko oblastno skupščino 25 volilnih okrajev, v katerih so volili 106 slovenskih poslancev. Ljubljanski oblasti je bil priključen še hrvaški okraj Kastav z enim poslancem, mariborski oblasti pa Medjimurje, v katerem so volili deset poslancev v dveh volilnih okrajih.¹⁸ Tolikšno število mandatov in volilnih okrajev ter ugodna določila o volilnem količniku za razdelitev poslanskih mest, so omogočala, da so tudi manjše stranke, ki so imele privržence le na ožjih območjih, v njih postavile svoje kandidate, medtem ko so bile na parlamentarnih volitvah lahko samostojno uspešne le velike stranke, v prizadevanjih za boljši volilni uspeh pa so se stranke sorodnih programskih usmeritev tako na državnih kot na oblastnih volitvah povezovale v volilne koalicije.¹⁹

Obsežna predvolilna kampanja²⁰ je pokazala, da so si vse politične stranke in skupine zlasti prek časopisja in shodov prizadevale pridobiti zaupanje volivcev za svoje programe delovanja v oblastnih skupščinah. Po intenzivnosti predvolilnih dejavnosti je z avtonomističnim programom izstopala SLS, tudi s številnimi nastopi voditelja dr. Antona Korošca. Na volitvah je hotela potrditi svojo vodilno vlogo v političnem življenju na Slovenskem in se pokazati tudi Beogradu kot edina ustrezna vladna partnerica. S popolno prevlado v oblastnih skupščinah je hotela političnim nasprotnikom, zlasti JDS, onemogočiti, da bi izrabljali ta »delček avtonomije«.²¹

Na volitvah 27. januarja 1927 so se njena pričakovanja z absolutno večino v ljubljanski in mariborski oblastni skupščini uresničila, kar je poudarila kot »triumf Slovenske ljudske stranke na celi črti«.²² V ljubljanski oblastni skupščini je od 53 poslancev SLS dobila 40 mandatov, liberalni Napredni blok šest, Slovenska kmečka stranka (SKS) štiri, po enega pa Zveza delavskih strank (ZDS) in Kočevska kmečka stranka z enakim programom kot SLS. V okviru Naprednega bloka so bili izvoljeni: pet poslancev liberalne Samostojne demokratske stranke (SDS), naslednice JDS, in poslanec Narodno socialistične stranke, ki se je tedaj programsko približala SDS. Iz volilnega bloka ZDS, v katerega so bili povezani Socialistična stranka Jugoslavije za Slovenijo (SSJ) in dekalisti oziroma komunisti okrog glasila Delavsko-kmetskega lista, je bil izvoljen socialistični poslanec. Brez mandata je ostala JSDS, ki se je zaradi spora okrog kandidatne liste ZDS

18 *Uradni list*, št. 110, 30. november 1926; *Slovenec*, št. 272, 27. november 1926.

19 Stiplovšek, *Volitve*, str. 113.

20 Stiplovšek, *Slovenski parlamentarizem*, str. 82–106.

21 *Slovenec*, št. 13, 18. januar 1927.

22 *Slovenec*, št. 18a, posebna izdaja 24. januar 1927.

odločila za samostojni nastop. Prav tako v ljubljanski oblastni skupščini ni uspela dobiti poslanskega mandata NRS. V volilnem okraju Kastav je bil izvoljen poslanec Hrvaške seljačke stranke (HSS).

Tudi v mariborski oblastni skupščini, v kateri je bilo za slovenske volilne enote določenih 54 mandatov, za Medjimurje pa deset, je SLS dobila 40 poslancev. Z Združene gospodarske liste, v katero so se v Mariboru in Celju povezale SLS, NRS ter Politično in gospodarsko društvo Nemcev v Sloveniji, so bili izvoljeni trije poslanci, dva iz NRS in eden iz SLS. V okviru Naprednega bloka so bili izvoljeni štirje poslanci SDS. V taboru kmetijskih strank je prišlo v slovenskih volilnih okrajih do ločenih kandidatnih list, in sicer je HSS dobila dva, SKS pa enega poslanca. Bolj kot v ljubljanski oblastni skupščini je bila z izvolitvijo treh poslancev v mariborski oblastni skupščini uspešna ZDS, tudi zato ker je na Štajerskem poleg SSJ in dekalistov ostala povezana v njej tudi JSDS. Izvoljena sta bila dva poslanca SSJ in poslanec JSDS, v volilni kampanji pa so poleg socialdemokratov odločno zagovarjali federalistični program tudi dekalisti. V Medjimurju je HSS dobila sedem poslancev, dva SDS in enega Hrvaška pučka stranka z enakim programom kot SLS.

Velik uspeh SLS potrjuje še dejstvo, da je v vseh volilnih okrajih dobila najmanj dva do največ šest mandatov, v osmih pa celo vse poslance. Manj uspešna je bila v največjih mestih, in sicer je SDS kot izjemen uspeh poudarjala izvolitev treh poslancev v Ljubljani,²³ SLS pa je dobila dva, v Mariboru pa je tako kot NRS dobila en poslanski mandat, ki je v Celju pripadal radikalom.²⁴ Strankarska sestava oblastnih skupščin je zaradi posebnosti volilne zakonodaje bolj kot slovensko parlamentarno zastopstvo kazala politično podobo Slovenije.

Strankarska sestava mariborske oblastne skupščine se je leta 1927 zaradi nezdržljivosti funkcij in odstopov poslancev še spremenila. Po odstopu poslanca NRS v Mariboru je dobilo poslanski mandat Politično in gospodarsko društvo Nemcev v Sloveniji. Potem ko je bil poslanec NRS v Celju izvoljen za župana, ga je nadomestil predstavnik SLS. Po izvolitvi oblastnega poslanca SSJ za poslanca Narodne skupščine je prišel v mariborsko oblastno skupščino tudi predstavnik dekalistov oziroma komunistov. Tako so bili v njej oblastni poslanci enajstih političnih strank in skupin. V ljubljanski oblastni skupščini pa so bili po izločitvi Kastava iz ljubljanske oblasti od maja 1928 samo slovenski poslanci. V njej je imel poslanski klub SLS 77,35-odstotno večino, ki je bila v mariborski oblastni skupščini zaradi medjimurskih poslancev nekoliko nižja, in sicer 68,75 %.²⁵

23 *Jutro*, št. 20, posebna izdaja, 24. januar 1927.

24 Arhiv Republike Slovenije, fond ljubljanskega oblastnega odbora (AS 92) in fond oblastnega odbora mariborske oblasti (AS 93), fasc. 1, dopisi upravnih sodišč o rezultatih volitev. V teh dveh fondih so ohranjeni tudi stenografski in uradni zapisniki sej ljubljanske in mariborske oblastne skupščine ter njihovih oblastnih odborov.

25 Stiplovšek, *Slovenski parlamentarizem*, str. 475–479.

Uspešno delovanje ljubljanske in mariborske oblastne samouprave pod vodstvom Slovenske ljudske stranke

Absolutna večina v obeh oblastnih skupščinah je SLS omogočila, da je sama prevzela njuno vodenje in poskrbela tudi za njuno usklajeno delovanje, kar je bilo pomembno za premostitev upravne razbitosti Slovenije na dve oblasti. Poslanci SLS so v ljubljanski in mariborski skupščini izvolili vse vodilne funkcionarje iz svojih vrst. Za predsednika ljubljanske oblastne skupščine so izvolili dr. Marka Natlačena in za predsednika mariborske oblastne skupščine dr. Josipa Leskovarja, ki sta hkrati vodila tudi oba oblastna odbora, sestavljena iz petih odbornikov SLS. Na ustanovnih sejah obeh oblastnih skupščin so politične stranke v programskih deklaracijah oblikovale svoja stališča do njune vloge in pristojnosti. Vse so se opredelile za tvorno sodelovanje pri reševanju perečih gospodarsko-socialnih in drugih problemov. Predstavnik SLS sta v Ljubljani in Mariboru poudarila, da je strankin cilj Združena Slovenija s široko zakonodajno samoupravo in da je treba sedanjo kompetenčno omejeno samoupravo čim bolj izriniti za izboljšanje razmer v Sloveniji. Predstavnik liberalnega političnega tabora so posebej poudarili, da imajo oblastne samouprave le gospodarski značaj in da so politična vprašanja izključno v pristojnosti Narodne skupščine. Predstavnik NRS v mariborski oblastni skupščini je tako kot predstavnik SLS poudaril, da si bo prizadeval za razširitev pristojnosti oblastnih samouprav. Predstavnik socialističnega tabora so bili skeptični do uspešnega delovanja oblastnih samouprav, v katerih si bodo prizadevali zlasti za izboljšanje socialnih razmer.²⁶

Oblastna odbora sta kot izvršilna organa oblastne samouprave na tedenskih sejah sklepala o vseh tekočih zadevah, razdeljevala proračunska sredstva, oblikovala predloge oblastnih uredb ter usmerjala delovanje oblastnega uradniškega aparata. Zato je hotela imeti za izvajanje nadzora nad njim predstavnik tudi SDS. Toda SLS, ki je bila v času izvolitve oblastnih skupščin v vladi s tremi ministri, je skupaj z NRS dosegla, da je poslovnik za izvolitev oblastnega odbora določal večino namesto proporca.²⁷ Prav tako pa je dosegla tudi imenovanje svojih velikih županov, dr. Frana Vodopivca v Ljubljani in dr. Frana Schaubacha v Mariboru,²⁸ ki sta zamenjala dotedanja najvišja funkcionarja v oblasteh iz vrst SDS. Tako je SLS dosegla dominacijo na upravnem in samoupravnem področju. Opozicijske stranke so lahko le na plenarnih sejah in v skupščinskih odsekih za posamezna področja delovanja, zlasti v proračunskem in uredbodajnem odseku, izražale svoja stališča do reševanja perečih problemov, pa še tu

26 AS 92, fasc. 35, Stenografski zapisnik 1. seje ljubljanske oblastne skupščine 23. 2. 1927, in AS 93, fasc. 10, Stenografski zapisnik 1. seje oblastne skupščine v Mariboru 23. 2. 1927; Stiplovšek, *Slovenski parlamentarizem*, dok. št. 1 in 2, str. 355–396.

27 Stiplovšek, *Slovenski parlamentarizem*, str. 117–118.

28 *Uradni list*, št. 33, 26. marec 1927.

so jim poslovniki omejevali možnosti.²⁹ Tako je imela SLS vse možnosti za udejanjanje svojih kompetenčnih in strankarskih ciljev, pri tem pa si je prizadevala, da bi obe skupščini z upoštevanjem omejenih pristojnosti po zgledu Narodne skupščine delovali čim bolj na parlamentarni način.

S proračunsko zakonodajo za leto 1927/28 sta slovenski oblastni samoupravi dobili pomembni pristojnosti, da lahko prevzameta premoženje bivših dežel Kranjske in Štajerske, kar je bilo pomembno za izboljšanje njune gnotne osnove, ter da spremenjata njuno deželno zakonodajo.³⁰ To so na Hrvaškem komentirali z očitkom, da sta »na ta način postali nekako država v državi«.³¹ Toda že pred sprejetjem prvih oblastnih proračunov je SLS izpadla iz vlade Velje Vukičevića,³² kar je imelo takojšnje negativne posledice. Minister za finance je prvi proračun ljubljanske samouprave, ki je temeljil na pričakovanju državne dotacije, zmanjšal na petino, od mariborske oblastne skupščine pa zahteval, da oblikuje nov znižani proračun.³³ Tako sta imeli za izvajanje samoupravnih dejavnosti na voljo le okoli 33 milijonov din,³⁴ kar jima je onemogočalo uspešno delovanje že prvo leto.

Vodstvo SLS je spoznalo, da lahko svoje avtonomistične in tudi strankarske cilje udejani le z vstopom v vlado. Voditelj Korošec je julija 1927 s predsednikom vlade Vukičevićem iz NRS sklenil blejski pakt, s katerim se je SLS zavezala, da bo vstopila v vladno koalicijo pod pogoji Vidovdanske ustave, hkrati pa je dobila premierjev pristanek za širitev pristojnosti slovenskih oblastnih samouprav.³⁵ Ta odločitev je »prelomno dejanje v politiki SLS«.³⁶ Na septembrskih parlamentarnih volitvah je SLS dobila 20 mandatov in tako z absolutno večino znova potrdila svojo politično prevlado. Sledil je takojšen vstop predstavnika SLS v vlado,³⁷ s čimer se začelja njeno obdobje pragmatične oziroma dvojne politike, nenačelne v Beogradu, v Sloveniji pa si je prizadevala za čim večjo krepitev in avtonomijo oblastnih samouprav.

Med njunimi dosežki se bomo omejili le na tiste, s katerimi sta se uveljavili kot najuspešnejši med vsemi 33 oblastnimi samoupravami v državi. Prvo področje, na katerem sta uveljavili ugodnosti sodelovanja SLS v vladni koaliciji, je bil prenos številnih samoupravnih dejavnosti in ustanov iz državnega v njuno upravljanje jeseni 1927.³⁸ Toda SLS tudi kot vladna stranka ni uspela hkrati s prevzemom novih nalog dobiti iz

29 *Poslovnik ljubljanske oblastne skupščine* in *Poslovnik oblastne skupščine mariborske oblasti*.

30 *Uradni list*, št. 45, 26. april 1927.

31 *Hrvatske novosti*, 13. maj 1927.

32 Mikuž, *Oris zgodovine Slovencev*, str. 53.

33 Stiplovšek, *Slovenski parlamentarizem*, str. 167–168.

34 Murko, *Državne in samoupravne finance*, str. 480.

35 Stiplovšek, *Slovenski parlamentarizem*, str. 173–174.

36 Gašparič, *SLS pod kraljevo diktaturo*, str. 48.

37 Mikuž, *Oris zgodovine Slovencev*, str. 364.

38 *Uradni list*, št. 123, 13. december 1927; Stiplovšek, *Slovenski parlamentarizem*, str. 186 in 201–204.

državnega proračuna zadostnih sredstev za njihovo uspešno izvajanje. Zato sta morali oblastni samoupravi v nasprotju s predvolilnimi obljubami dodatno obremeniti slovenske davkoplačevalce. Ljubljanska in mariborska skupščina sta za leto 1928 sprejeli proračuna, ki sta znašala okoli 113,5 milijonov din, za leto 1929 pa sta ju še povišala na skoraj 149 milijonov din.³⁹ Ljubljanski proračun je bil glede na število prebivalstva ljubljanske oblasti najvišji v državi. Toda še posebej pomembno je dejstvo, da je minister za finance predloge proračunov potrdil le z malenkostnimi popravki in tako sta ljubljanska in mariborska skupščina svojo proračunsko pristojnost opravljali dejansko samostojno. S tolikšnim povišanjem proračuna sta izboljšali gmotni položaj vseh prevzetih dejavnosti in ustanov v primerjavi z njihovim centralističnim upravljanjem, kar je bilo pomembno za vsestranski napredek Slovenije. Ob tem moramo poudariti, da so te finančne ugodnosti zlasti rezultat tega, da je imel voditelj SLS dr. Korošec odločilno vlogo v vladi, najprej kot minister za notranje zadeve, in od srede leta 1928 tudi kot premier.⁴⁰ Na drugi strani pa so režimski veliki župani zavirali delovanje šestih hrvaških samouprav pod vodstvom avtonomistične HSS in minister tudi proračuna zagrebške oblasti za leto 1929 ni potrdil.⁴¹ Leta 1928 sta obe slovenski oblastni samoupravi uspešno reševali gmotne probleme.

Drugo pomembno področje delovanja oblastnih skupščin pa je bilo sprejemanje izvršilnih uredb k zakonom, sprejetih v Narodni skupščini. Edino slovenski oblastni skupščini pa sta uredbodajno dejavnost razširili tudi na zakonodajno področje s posebnimi pooblastili v proračunskih zakonih za leto 1927 in 1928. Razširitvi njunih pristojnosti na spreminjanje deželne zakonodaje je leta 1928 po Koroščevi zaslugi sledila še pravica spreminjanja zakonskih aktov Narodne in Deželne vlade za Slovenijo.⁴² Zagrebški oblastni odbor, ki ga je vodil voditelj HSS Stjepan Radić, je ob širitvah pristojnosti slovenskih oblastnih samouprav poudaril, da obstajajo »*de facto različni tipi oblastnih samouprav*« v državi.⁴³ Ob tem pa je posebej pomembno, da sta ljubljanska in mariborska oblastna skupščina svojo uredbodajno oziroma zakonodajno dejavnost izvajali usklajeno, svoje uredbe pa sta objavljali tudi v skupnem uradnem listu *Samouprava* (1928–1929). Prizadevanja, da bi to pomembno dejavnost izvajali tudi na skupnih zasedanjih, kot »*nekaka skupščina Slovenije*«,⁴⁴ pa v hudo zaostrenih nacionalno-političnih razmerah po junijskem streljanju režimskega poslanca na poslance Kmečko demokratske koalicije (KDK), v katero sta se po septembrskih

39 Murko, *Državne in samoupravne finance*, str. 480.

40 *Slovenska novejša zgodovina*, str. 315.

41 Kolar-Dimitrijević, *Financijski proračuni*, str. 89.

42 *Uradni list*, št. 45, 26. april 1928.

43 AS 92, fasc. 3, Spomenica zagrebškega oblastnega odbora 12. 12. 1927.

44 AS 93, fasc. 4, Dopis mariborskega oblastnega odbora ljubljanskemu oblastnemu odboru 8. 3. 1928; Stiplovšek, *Slovenski parlamentarizem*, str. 227.

parlamentarnih volitvah povezali HSS in SDS, iz Slovenije se jima je pridružila še SKS,⁴⁵ ni bilo mogoče uresničiti.

Po krvoprelitju v beograjskem parlamentu so oblastni poslanci KDK tudi v ljubljanski in mariborski skupščini s predlogi za njegovo obsodbo dejansko obtoževali Korošca za sokrivdo. SLS je z vsemi poslovnimi možnostmi onemogočila opozicijsko protirežimsko akcijo, razprava o njej pa se je zaostрила podobno kot v beograjski Narodni skupščini.⁴⁶ S temi političnimi razpravami v oblastnih skupščinah, s katerimi sta presegli svoje pristojnosti, je bilo v drugi polovici leta 1928 konec dotedanjšega konstruktivnega sodelovanja med pozicijo in opozicijo. Opozicija se 29. oktobra 1928 tudi ni udeležila slavnostne seje ljubljanske oblastne skupščine in mariborskega oblastnega odbora ob desetletnici prevrata, na kateri je dr. Natlačen za slovenski oblastni samoupravi ugotovil, da sta dosegli pomembne uspehe. Ob tem pa je poudaril, da bi bili še znatno večji, »*ako se poleg čimvečje proširitve samoupravnih kompetenc udejani tudi velik ideal vseh Slovencev, ... ako dosežemo zedinjeno Slovenijo*«. ⁴⁷ To je primer, kako je SLS v Sloveniji poudarjala svoj avtonomistični program, zaradi obljube, da ne bo zahtevala spremembe ustave, pa ne tudi njegovega udejanjanja v Narodni skupščini v Beogradu. To se je posebej pokazalo tudi ob predlogu socialdemokrata Vinka Möderndorferja, ki je v mariborski oblastni skupščini s spremembo Zakona o oblastni in sreski samoupravi zahteval združitev ljubljanske in mariborske oblasti ter razširitev pristojnosti oblastnih samouprav tudi na zakonodajno področje, kar je utemeljeval s splošno zahtevo Slovencev. Poslanci SLS tega predloga niso mogli zavriniti niti ga posredovati v Beograd. Iz zadrege so se rešili s sklepom, da mora o tem pomembnem predlogu razpravljati uredbodajni odsek, do česar pa nato ni prišlo.⁴⁸ Na zadnjih sejah leta 1928 sta oblastni skupščini še povečali svojo uredbodajno dejavnost, kar je Natlačen ocenil, da je bilo opravljeno »*ogromno zakonodajno delo*«. To je »*vsekakor uspeh, na katerega bi bil lahko ponosen marsikateri evropski parlament*«. ⁴⁹ Objava 55 uredb iz leta 1928 v uradnem listu *Samouprava* kaže, da sta poleg proračunske dejavnosti obe oblastni skupščini opravili tudi obsežno uredbodajno delo za pravno urejanje samoupravnih dejavnosti in ustanov. Raznolika opozicija v njih pa je bila pomembna zlasti za osvetlitev njenih stališč do perečih problemov Slovenije in tudi za kritiko, kadar je SLS samoupravo izrabila za strankarske namene.

45 Perovšek, *Kmečko demokratska koalicija in Strelci v narodni skupščini (V: Slovenska kronika XX. stoletja)*, str. 327 in 331.

46 Stiplovšek, *Slovenski parlamentarizem*, str. 238–245, 254–257.

47 AS 92, fasc. 31, Stenografski zapisnik 12. seje II. zasedanja ljubljanske oblastne skupščine 29. 10. 1928.

48 AS 93, fasc. 10, Stenografski zapisnik 12. seje II. zasedanja mariborske oblastne skupščine 18. 7. 1928; Stiplovšek, *Poslanska dejavnost*, str. 83–84.

49 AS 93, fasc. 31, Stenografski zapisnik 7. seje III. zasedanja ljubljanske oblastne skupščine 21. 11. 1928.

Oblikovanje banskega sveta Dravske banovine in njegova enostrankarska sestava

Z uvedbo šestojanuarske diktature kralja Aleksandra leta 1929 je bilo konec ustavnosti, parlamentarizma in strankarstva, ukinjene pa so bile tudi oblastne skupščine in drugi organi oblastne samouprave. Vstop Korošca kot edinega strankarskega voditelja v vlado generala Petra Živkovića je vplival na uspešno nadaljevanje gospodarsko-socialne in prosvetno-kulturne dejavnosti, ki sta jih že pred ukinitvijo s svojimi gmotnimi in uredbodajnimi ukrepi začrtali slovenski oblastni skupščini. Za Slovenijo je bilo ugodno, da sta bili v novo upravno enoto Dravsko banovino združeni ljubljanska in mariborska oblast. Iz bivše SLS so opravljali v njej vodilne funkcije njeni privrženci, med njimi tudi prvi ban inž. Dušan Sernec. Bani, ki jih je imenoval kralj, so bili najvišji funkcionarji obče uprave in tudi dotedanje oblastne samouprave.⁵⁰

Predsednik vlade Živković je po kraljevem pooblastilu julija 1930 izdal Pravilnik o organizaciji in delu banskih svetov, ki so kot predstavniška telesa nasledili oblastne skupščine, toda z močno manjšimi pristojnostmi. Banski svetniki, ki jih je imenoval minister za notranje zadeve in niso bili voljeni kot oblastni poslanci, so imeli predvsem nalogo, da kot predstavniki okrajev-srezov in mest z več kot 3.000 prebivalci posredujejo banu stališča in predloge za financiranje gospodarskih, socialnih, zdravstvenih, šolskih in drugih dejavnosti v svojih volilnih območjih. Ban je njihove pobude po svoji presoji upošteval ali zavrnil pri oblikovanju banovinskega proračuna. Banski sveti so bili torej predvsem banova posvetovalna telesa in so se redno sestajali le enkrat letno za proračunske razprave, lahko pa so sprejemali tudi resolucije s predlogi osrednjim in banovinskim oblastem za reševanje perečih problemov v banovini, niso pa imeli uredbodajnih pristojnosti.

Minister za notranje zadeve je imel pri imenovanju banskih svetnikov le to omejitev, da so morali biti najbolj usposobljeni »*služiti interesom banovine*«. ⁵¹ V prvi banski svet Dravske banovine je imenoval 24 predstavnikov okrajev in 16 zastopnikov mest⁵² in je imel v primerjavi z nad sto slovenskimi poslanci v obeh oblastnih skupščinah le polovično število predstavnikov. Banski svet, ki je nato deloval do leta 1941, čeprav bi se moral po septembrski ustavi iz leta 1931 preoblikovati v voljeni banovinski svet s podobnimi pristojnostmi kot oblastne skupščine,⁵³ se je postopoma razširil na 50 članov.⁵⁴ Poudarimo, da so bila mesta v primerjavi z okraji v kriterijih za pravico do imenovanja banskih svetnikov privilegirana. Mesta s 3.000 prebivalci so imela enega banskega svetnika, Ljubljana glede na število prebivalcev celo štiri, medtem ko so imeli okraji tudi z nad

50 Stiplovšek, *Banski svet*, str. 13–25.

51 *Službeni list*, št. 15, 30. julij 1930.

52 Prav tam, št. 19, 20. avgust 1930.

53 Prav tam, št. 53, 10. september 1931.

54 Kološa, *Banski svet*, str. 21–26; Stiplovšek, *Banski svet*, str. 322–326.

50.000 prebivalci le po enega banskega svetnika. Ministri za notranje zadeve so banske svete imenovali glede na vsakokratno sestavo vlade in so imeli režimski značaj. Glede na opredelitev pred prepovedjo političnih strank je bila le sestava prvega banskega sveta pluralna. Po zaslugi Korošca in Serneca je bilo vanj imenovanih 14 banskih svetnikov iz bivše SLS, dva sta bila pred diktaturo funkcionarja NRS, prav tako sta bila dva iz socialističnega političnega tabora, vsi drugi pa so bili nekdanji člani SDS, torej privrženci unitarizma in centralizma, ki sta bila temelj šestojanuarskega režima. Po odhodu Serneca v osrednjo vlada konec leta 1930 je postal ban dr. Drago Marušič, nekdanji tajnik SKS, ki je vodil tudi prvo zasedanje banskega sveta januarja 1931. Toda po izstopu nekdanje SLS iz vlade je sledil tudi odstop vseh članov te stranke iz banskega sveta in novembra 1931 je minister za notranje zadeve imenoval nove banske svetnike izključno iz SDS in SKS,⁵⁵ ki sta vstopili v vlado. S tem se začneja štiriletno obdobje popolne prevlade liberalnega tabora oziroma privržencev nove vsedržavne politične stranke Jugoslovanske radikalne kmečke demokracije, ustanovljene aprila 1932 in naslednje leto preimenovano v Jugoslovansko nacionalno stranko (JNS).

Nova prelomnica v strankarski sestavi banskega sveta Dravske banovine je sledila padcu režima JNS po petomajskih parlamentarnih volitvah leta 1935, oblikovanju vlade dr. Milana Stojadinovića in ustanovitvi nove režimske vsedržavne stranke Jugoslovanske radikalne zajednice (JRZ) iz privržencev treh nekdanjih pomembnih strank NRS, SLS in Jugoslovanske muslimanske organizacije.⁵⁶ V Stojadinovićevi vladi je Korošec opravljal pomembno funkcijo ministra za notranje zadeve, in glede na svojo pristojnost je za novega bana predlagal dr. Marka Natlačena, decembra 1935 pa imenoval v banski svet Dravske banovine 41 privržencev nekdanje SLS, trije banski svetniki pa so bili člani nekdanje NRS za Slovenijo.⁵⁷ Nelagodnost zaradi imenovanja je na prvi seji popolnoma prenovljenega banskega sveta omilil Josip Leskovar z ugotovitvijo, da novi banski svetniki sicer niso izvoljeni, toda izbrani so »iz ljudstva, ki z 90 % odobrava« njihovo imenovanje.⁵⁸ Absolutno večino slovenske organizacije JRZ oziroma SLS so potrdili tudi izidi parlamentarnih volitev leta 1938, na katerih je dobila vseh 26 poslanskih mandatov tudi po zaslugi režimskim strankam prilagojene volilne zakonodaje.⁵⁹ Na njih je bilo za poslance Narodne skupščine izvoljenih sedem banskih svetnikov, za senatorja pa en. Korošec je namesto njih imenoval nove banske svetnike iz vrst slovenske JRZ. Dva banska svetnika sta bila razrešena iz političnih razlogov, ker se nista strinjala z režimsko politiko

55 *Službeni list*, št. 77, 5. december 1931.

56 *Slovenska novejša zgodovina*, str. 332–333, 361–363.

57 *Službeni list*, št. 100, 14. november 1935; Stiplovšek, *Slovenski parlamentarizem*, str. 270–272.

58 AS, fond banskega sveta (BS) št. 77, fasc. 10, Stenografski zapisnik 1. seje VII. rednega zasedanja BS 7. 2. 1936. V tem fondu so v 13 fasciklih stenografski in uradni zapisniki vseh sej BS, podroben inventarni popis fonda pa je v publikaciji Kološe, *Banski svet*, str. 30–101.

59 Bankovec, *Vsi na nože*, str. 232–233.

slovenske organizacije JRZ.⁶⁰ Slovenska organizacija JRZ je onemogočala kakršnekoli opozicijske nastope v banskem svetu, ki ga je leta 1939 Natlačen označil za »*naš slovenski gospodarski parlament*«, kot značilnost njegovega delovanja pa poudaril, da na sejah ni bilo nikakršnih ostrih razprav in idejnih borb, ker »*je po svoji sestavi preveč homogen*«. To je bila po njegovi oceni tudi posledica zavedanja banskih svetnikov, da niso bili voljeni in da lahko le poročajo o razmerah in potrebah svojih okrajev in mest, ne morejo pa postavljati zahtev.⁶¹ Poudaril je tudi, da je banski svet naslednik nekdanjega deželnega zbora in oblastnih samouprav, kar v kadrovskem pogledu ilustrira tudi podatek, da je funkcijo banskih svetnikov opravljalo 30 nekdanjih oblastnih poslancev, dr. Dinko Puc (1935) in dr. Marko Natlačen (1935–1941) pa sta postala bana.⁶²

Sprememba sestave banskega sveta leta 1935, prelomnica v njegovem delovanju

Prelomnica v strankarski sestavi banskega sveta, ki sovпада z zamenjavo političnih režimov in koncem gospodarske krize, razmejuje tudi dve obdobji njegovega delovanja tako z vidika uspešnosti udejanjanja avtonomije pri nastajanju banovinskega proračuna kot tudi glede prizadevanj za razširitev njegovih pristojnosti. Uspešnost delovanja banskega sveta se kaže zlasti v obsegu sredstev, ki jih je skupaj z bansko upravo uspel zagotoviti za izvajanje samoupravnih nalog. Na višino banovinskih proračunov so vplivale zlasti gospodarske razmere, kajti z začetkom delovanja banskega sveta je povezana velika gospodarska kriza, za drugo polovico tridesetih let pa je značilna postopna konjunktura. Posebej so bila za banovinske samouprave pomembna prizadevanja obeh političnih strank, ki sta hkrati vodili banski svet in sodelovali v osrednji vladi. Pri tem je bil odločilnega pomena le skromen vpliv slovenskega liberalnega tabora v njej v primerjavi z drugo polovico tridesetih let, ko je imela nekdanja SLS oziroma slovenska JRZ v Beogradu tehtno vlogo.

V obdobju 1931–1935 je minister za finance vse proračune, ki jih je predlagal banski svet, pri potrjevanju zmanjšal, vlada pa je odvezla banovinam tudi dotacije in nekatere davčne vire. Banovinske finance za leto 1931/32 so znašale 152 milijonov din, za leto 1934/35 pa le še 120,4 milijonov din. Ker zaradi gospodarske krize številni davkoplačevalci niso mogli plačevati svojih obveznosti, tudi odobreni proračuni niso bili v celoti realizirani, leta 1933 celo le v višini 65 %.⁶³ V drugi polovici tridesetih let pa so se banovinske finance močno povečale, od 132,8 milijonov din za leto 1936/37⁶⁴ na 206,7

60 Stiplovšek, *Banski svet*, str. 272–274, 322–326.

61 AS 77, fasc. 13, Stenografski zapisnik 6. seje X. rednega zasedanja BS 18. 2. 1939.

62 Stiplovšek, *Slovenski parlamentarizem*, str. 480.

63 AS 77, fasc. 10, Priloga k proračunu za leto 1936/37.

64 *Službeni list*, št. 29, 8. april 1936.

milijonov din za leto 1940/41.⁶⁵ Banovinski proračuni Dravske banovine so bili tudi najvišji v državi. Poudariti moramo, da je vse banovinske proračune, ki sta jih predlagala banski svet in ban, minister za finance tudi potrdil in da so bili vsi v celoti realizirani.⁶⁶ Natlačen je uspel sodelovanje JRZ v vladi izrabiti tudi za pridobitev znatnih dodatnih sredstev in posojil za javna dela iz državnih fondov. Za izvajanje samoupravnih dejavnosti je bilo po letu 1935 ustanovljenih deset novih podjetij in ustanov, konec tridesetih let jih je bilo 43, med katerimi so nekatera ustvarila tudi velike lastne dohodke.⁶⁷ Dodamo naj še, da je od leta 1933, ko je bil na pobudo socialističnega banskega svetnika Rudolfa Golouha ustanovljen bednostni sklad, postal tudi ta pomembna sestavina banovinskih financ za reševanje socialnih problemov.⁶⁸

Tako banski svetniki JNS kot tudi JRZ, čeprav so ti dosegli povišanje sredstev, pa niso bili zadovoljni s svojo vlogo pri njihovem oblikovanju. Na radikalnost zahtev za večjo ali manjšo razširitev pristojnosti banskih svetov so odločilno vplivali različni strankarski državnoopravni programi in tudi strankarski interesi. Liberalni banski svet je na februarškem zasedanju 1933 odločno odklonil zahteve bivše SLS po federativni ureditvi države in njeni demokratizaciji. Kot »predstavništvo Slovenije« jih je razglasil za separatistične.⁶⁹ Z vztrajanjem na ozkih strankarskih koristih je slovenska JNS v razpravi o občinskih volitvah leta 1933 pokazala tudi svoje nasprotovanje demokratizaciji države. Te so nato pokazale veliko moč SLS in režimska stranka JNS je na občinskih volitvah zmagala le z uporabo nedemokratskih metod.⁷⁰ Po tej izkušnji pred upravičeno bojznijo za izgubo vpliva v Sloveniji je liberalni banski svet opustil zahtevo za volitve ustavno določenih banovinskih svetov. Demokratizacijo države sta v razpravah o volitvah občinskih samouprav odločno zagovarjala le nerežimska banska svetnika, bivša socialista Rudolf Golouh in Albin Prepeluh, ki je tudi leta 1934 zahteval izvolitev banovinskega sveta.⁷¹ Liberalni banski svet pa je po kritiki odnosa osrednjih oblasti do banovinskih financ poudaril le zahtevo po povečanju finančnih pristojnosti.⁷²

Ne glede na ugodnosti, ki jih je dobila slovenska JRZ pri dejansko avtonomnem upravnem in samoupravnem urejanju gospodarsko-socialnih in prosvetno-kulturnih dejavnosti, so njeni banski svetniki od leta 1936 stopnjevali svoja prizadevanja za povečanje banovinskih pristojnosti do končne zahteve leta 1940, da se po ustanovitvi hrvaške

65 Prav tam, št. 26 in 27, 30. marec in 3. april 1940.

66 Stiplovšek, *Banski svet*, str. 276–277.

67 Prav tam, str. 281–282.

68 Stiplovšek, *Prizadevanja Rudolfa Golouba* (2011), str. 423–425.

69 AS 77, fasc. 4, Stenografski zapisnik 1. seje III. zasedanja BS 15. 2. 1933; *Jutro*, št. 40, 16. februar 1933.

70 AS 77, fasc. 6, Stenografski zapisnik 1. in 2. seje izrednega zasedanja BS 4. in 5. 9. 1933; Gašparič, *SLS pod kraljevo diktaturo*, str. 181–212.

71 Stiplovšek, *Prizadevanja Rudolfa Golouba* (2010), str. 57–73.

72 AS 77, fasc. 8, Stenografski zapisnik 3. seje VI. rednega zasedanja BS 6. 2. 1935.

banovine oblikuje tudi banovina Slovenija z izvoljenim banovinskim zakonodajnim zborom ter široko izvršilno funkcijo banovinske uprave. Ta temeljna državnopravna zahteva, čeprav so za oblikovanje slovenske banovine jeseni 1939 izdelali že vse temeljne uredbe, pa iz različnih vzrokov ni bila uresničena, kar je bil velik udarec za Slovenijo in hud poraz slovenske JRZ oziroma SLS.⁷³

Ob sklepu naj poudarimo, da so bili banški svetniki ob soočenju z reševanjem številnih perečih problemov v zahtevah za udejanjanje banovinske samouprave radikalnejši kot strankarska vodstva. V predstavniških telesih so delovali v skladu s strankarskimi programi in politiko, pri čemer so oblastni poslanci in banški svetniki iz SLS znali izrabiti tehten vpliv svojih ministrov v vladi in poslancev v osrednjem parlamentu za pridobitev nekaterih ugodnosti, pomembnih za gospodarsko-socialni in prosvetno-kulturni razvoj Slovenije, hkrati pa tudi za strankino dominacijo v upravi in samoupravi. Strankarska sestava predstavniških teles je pomembno vplivala na delovanje slovenskih oblastnih skupščin (1927–1929) in banskega sveta Dravske banovine (1931–1941), medtem ko so pokrajinskemu zboru za Slovenijo leta 1919 centralistične sile preprečile začetek avtonomističnega delovanja.

Viri in literatura

Arhivski viri

Arhiv Republike Slovenije

AS 77, fond banskega sveta Dravske banovine (1930–1941).

AS 92, fond oblastnega odbora ljubljanske oblasti (1927–1929).

AS 93, fond oblastnega odbora mariborske oblasti (1927–1929).

Tiskani viri

Uradni list deželne vlade za Slovenijo (1919–1921).

Uradni list pokrajinske uprave za Slovenijo (1921–1923).

Uradni list ljubljanske in mariborske oblasti (1924–1929).

Uradni list kraljevske banske uprave dravske banovine (1929–1930).

Službeni list kraljevske banske uprave dravske banovine (1930–1941).

Poslovník ljubljanske oblastne skupščine, sklenjen na skupščinski seji 28. februarja 1927, Ljubljana, 1927.

Poslovník oblastne skupščine mariborske oblasti Kraljevine Srbov, Hrvatov in Slovencev v Mariboru, Maribor 1927.

73 Stiplovec, *Banski svet*, str. 291–316; *Slovenska novejša zgodovina*, str. 396–397.

Časopisni viri

Hrvatske novosti, 1927.

Jutro, 1927, 1933.

Narodni dnevnik, 1926.

Slovenec, 1926, 1927.

Literatura

Balkovec, Bojan, *Prva slovenska vlada 1918–1921*. Ljubljana: Znanstveno in publicistično središče, 1992.

Balkovec, Bojan, »*Vsi na noge, vsi na plan, da bo zmaga čim sijajnejša*«: volilna teorija in praksa v prvi jugoslovanski državi. Ljubljana: Zveza zgodovinskih društev, 2011.

Gašparič, Jure, *SLS pod kraljevo diktaturo: diktatura kralja Aleksandra in politika Slovenske ljudske stranke v letih 1929–1935*. Ljubljana: Modrijan, 2007.

Gligorijević, Branislav, *Parlament i političke stranke u Jugoslaviji*. Beograd: Institut za savremenu istoriju: Narodna knjiga, 1979.

Kolar-Dimitrijević, Mira, Financijski proračuni Zagrebačke oblasti za 1927., 1928. i 1929. godinu. *Acta historico-oeconomica* 21, 1994, str. 85–102.

Kološa, Vladimir, *Banski svet Dravske banovine 1931–1941*. Ljubljana: Arhiv SR Slovenije, 1980.

Mikuž, Metod, *Oris zgodovine Slovencev v stari Jugoslaviji 1917–1941*. Ljubljana: Mladinska knjiga, 1965.

Murko, Vladimir, Državne in samoupravne finance v dravski banovini 1918–1938. *Spominski zbornik Slovenije*. Ljubljana: Jubilej, 1939.

Perovšek, Jurij, Unitaristični in centralistični značaj vidovdanske ustave. *Prispevki za novejšo zgodovino* 33 (1–2), 1993, str. 17–26.

Perovšek, Jurij, Kmečko demokratska koalicija in Strelci v narodni skupščini. *Slovenska kronika XX. stoletja. 1900–1941*. Ljubljana: Nova revija, 1995.

Perovšek, Jurij, Vprašanje slovenskega parlamenta leta 1918. *Prispevki za novejšo zgodovino* 35 (1–2), 1995, str. 25–31.

Perovšek, Jurij, *Programi političnih strank, organizacij in združenj na Slovenskem v času Kraljevine SHS (1918–1929)*. Ljubljana: Arhivsko društvo Slovenije, 1998.

Perovšek, Jurij, »*V zaželjani deželi*«: slovenske izkušnje s Kraljevino SHS/Jugoslavijo 1918–1941. Ljubljana: Inštitut za novejšo zgodovino, 2009.

Prepeluh Albin, *Pripombe k naši prevratni dobi*. Ljubljana: Založba univerzitetne tiskarne J. Blašnika, 1938.

Slovenska novejša zgodovina: od programa Zedinjena Slovenija do mednarodnega priznanja Republike Slovenije 1848–1992, 1. Ljubljana: Mladinska knjiga: Inštitut za novejšo zgodovino, 2005 (prispevki Jurija Perovška).

Stiplovšek, Miroslav, Prizadevanja Slovenske ljudske stranke za avtonomijo Slovenije ob sprejetju prve jugoslovanske ustave in zakonodaje o oblastnih samoupravah 1921–1922. *Mikužev zbornik. Historia* 4. Ljubljana, 1999.

- Stiplovšek, Miroslav, Prizadevanja za oblikovanje slovenskega parlamenta od prevrata 29. oktobra 1918 do spomladi 1919. *Slovenske zamisli o prihodnosti okrog leta 1918*. Ljubljana: Slovenska matica, 2000.
- Stiplovšek, Miroslav, *Slovenski parlamentarizem 1927–1929: avtonomistična prizadevanja skupščin ljubljanske in mariborske oblasti za ekonomsko-socialni in prosvetno-kulturni razvoj Slovenije in za udejanjenje parlamentarizma*. Ljubljana: Znanstveni inštitut Filozofske fakultete, 2000.
- Stiplovšek, Miroslav, *Banski svet Dravske banovine 1930–1935: prizadevanja banskega sveta za omilitev gospodarsko-socialne krize in razvoj prosvetno-kulturnih dejavnosti v Sloveniji ter za razširitev samoupravnih pristojnosti banovine*. Ljubljana: Znanstveno-raziskovalni inštitut Filozofske fakultete, 2006.
- Stiplovšek, Miroslav, Prizadevanja Rudolfa Golouha in Albina Prepeluha za udejanjenje bano-vinske in občinske samouprave v banskem svetu Dravske banovine 1933–1935. *Prispevki za novejšo zgodovino* 50 (1), 2010, str. 57–74.
- Stiplovšek, Miroslav, Prizadevanja Rudolfa Golouha in Albina Prepeluha za omilitev socialnih posledic gospodarske krize v banskem svetu Dravske banovine. *Zgodovinski časopis* 65 (3–4), 2011, str. 412–437.
- Stiplovšek, Miroslav, Volitve v ljubljansko in mariborsko oblastno skupščino leta 1927 in njihove posebnosti glede na parlamentarne volitve v Sloveniji. *Prispevki za novejšo zgodovino* 54 (1), 2014, str. 107–129.
- Stiplovšek, Miroslav, Poslanska dejavnost v mariborski oblastni skupščini 1927–1928. »*Kar ustvariš ostane. Svetu cvet. Tebi rane: Vinko Möderndorfer–učitelj, politik in raziskovalec*. Ljubljana, 2016, str. 71–86.
- Zečević, Momčilo, *Na zgodovinski prelomnici: Slovenci v politiki jugoslovanske države 1918–1929. Knj. 1*. Maribor: Obzorja, 1986.

Summary

Miroslav Stiplovšek

Party Structure of Slovene Representative Bodies in the First Yugoslavia and Its Impact on Their Operation

The centralist organization of the state in the first Yugoslavia (1918–1941) was somewhat alleviated by means of self-government of its largest administrative units, i.e. oblasts in the 1920s and banovinas in the following decade. The government or the centralist parties in it, the People's Radical Party and the Yugoslav Democratic Party, the latter also included Slovene liberals, halted the operation of the provincial assembly for Slovenia as an important autonomistic factor in 1919. In line with the first Yugoslav constitution (1921), the centralist political parties hindered the implementation of self-government in oblasts up to 1927, in the 1930s they prevented the operation of the elected Banate Assemblies with a broader jurisdiction instead of the appointed Ban's Councils.

At the elections held in January 1927, the Catholic Slovene People's Party (Slovenska ljudska stranka – SLS) with its autonomistic programme won an absolute majority in Ljubljana and Maribor oblasts' assemblies; at the time, Slovenia was divided into the Oblast of Ljubljana and

the Oblast of Maribor. Having entered the central government in September 1927, the party used its influence to improve the financial situation of all economic, social, educational and cultural activities, which it took over from the state authorities. The budgets of the Oblast of Ljubljana and that of Maribor were the highest in the state, their assemblies to expand their jurisdiction over regulation of self-governing activities and institutions also to the sphere of legislature. They were thus in Croatia referred to as “a state within a state.”

The 6 January Dictatorship did away with the oblast assemblies. Alternatively, the government established Ban's Councils that were appointed by the Minister of the Interior and which reflected the structure of the central government. Ban's Council of the Drava Banate, which combined the Oblast of Ljubljana and that of Maribor, consisted of 50 ban's councillors as representatives of districts and cities, i.e. half as many as there were representatives in Slovene oblasts' assemblies.

In the first half of the 1920s, ban's councillors came from the liberal political camp; after 1935 they were members of the former SLS. The mid-1930s demarcated also two periods in terms of successful operation of the Ban's Council. It is typical of the period of the liberal rule, which overlapped with the great economic crisis, that the Minister of Finance made considerable cuts in banates' budgets which had been proposed by the Ban's Council. The liberal ban's councillors thus demanded that the Council be granted more competence in financial matters. The former SLS within the new regime party, the Yugoslav Radical Union, made good use of the influence of its leader Anton Korošec in the central government and managed to achieve not only a considerable increase of the banate's budget and other means from state funds, but also for an autonomous regulation of all self-governing activities. It demanded the election of a banate assembly with broad legislative and budgetary competence or, modelled after Croatia, the formation of the Banate of Slovenia, which did not materialize. This was a terrible blow for Slovenia and a defeat for the SLS. All political parties sought to realize their constitutional programmes in the representative bodies between the Wars and had a significant impact on their activities.